

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

כיסוי ראש 1: בסיס הלכתי

מהו המקור ההלכתי לחובת כיסוי הראש של אישה נשואה?

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, שיינע גולדברג, והרב דוד ספרלינג
תרגום: אביגיל נאמן | עריכה בעברית: חניטל אופן ועדיה בלנק

לימוד מהסוטה

מדוע אישה נשואה צריכה לכסות את ראשה?

נשים רבות השואלות שאלה זו, מתוך ניסיון להבין איך ומדוע לכסות את השיער, מבקשות לדעת את ההיגיון שבמצווה זו, מעבר לקיומה מתוקף מנהג אימהות, בקשה של בן הזוג או תודעה חברתית.

כיסוי הראש עשוי להיות מצווה מאתגרת, ולכן טבעי הדבר שאישה תבקש לרדת לשורש החיוב ולהכיר את הדעות השונות, ולהשתכנע מדוע כיסוי ראש הוא חיוני לחוויה הדתית של האישה.

אולם במשנה ובתלמוד מצטיירת מגמה אחרת. שם נראה כיסוי ראש של אישה כדבר מובן מאליה, כפי שנשים יהודיות רבות עשו בכל הדורות וכפי שההלכה מורה, ללא צורך בהסברים.

מכיוון שטקסטים הלכתיים אינם מנסים לשכנע נשים לשמור את הכללים או להזדהות עימם, הדיונים ההלכתיים סביב כיסוי ראש עלולים ליצור הרגשה כי אין בהם מענה והם אינם משכנעים בעבור האישה המחפשת הסבר אשר יידבר אליה.

עם זאת, על ידי לימוד ההלכות הללו בניסיון להבין אותן כשלעצמם, נוכל למצוא ששאלת ה'למה', נקודת המבט הנשית ואפילו שיקולים חברתיים, כולם מוצאים קול במקורות הרלוונטיים, אם כי לא בהכרח כפי שהיינו מצפים.

את הדיון נפתח בעיון בבסיס ההלכתי לחיוב אישה לכסות את ראשה. בהרחבות שבהמשך נתבונן בחשיבות המצווה [ובטעמים אפשריים](#) העומדים מאחוריה, נעסוק בשאלה [מי מצווה](#) לכסות את ראשה, ונבחן [כיצד ובאילו מקומות](#) עליו להיות מכוסה.

חיוב כיסוי ראש לאישה נשואה לא נזכר במפורש בתורה, וחז"ל לומדים אותו באופן עקיף מפרשיית הסוטה. בעל החושד שאשתו קיימה יחסים אסורים עם איש אחר, רשאי לתת לה 'צו מניעה' רשמי האוסר עליה להתייחד עם אותו האיש. אם אף על פי כן הוא חושד שהיא התייחדה עימו שוב, וקיימים עדים לכך – יש לערוך בירור בידי שמיים בבית המקדש. שם, במעמד מבייש, נכתבת על קלף פרשיית סוטה ובה שם ה' המפורש, ואת הכיתוב מוחים במים שאותם תוכרח האישה לשתות.

השם הקדוש נמחק אפוא כדי להשיב ביטחון ושלום בית בין בני הזוג.¹ אם האישה אכן אשמה בזנות, היא והאיש שעומו התייחדה מתים בידי שמיים. אך אם היא זכאית, היא זוכה להתברך בפרי בטן.

כחלק מתהליך פרשיית הסוטה חושף הכהן את ראש האישה ומגלה את שערותיה:

במדבר ה', יח
וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לְפָנָיו ה' וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל כְּפִיָּהּ אֶת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת
קְנָאת הוּא וּבִיד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמְּרִים הַמְּאָרְרִים.

התלמוד מצטט מדרש הלכה על פסוק זה:²

כתובות עב ע"א
ראשה פרוע דאורייתא היא! דכתיב "ופרע את ראש האשה" ותנא דבי רבי ישמעאל: אזהרה
לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש.

התלמוד מציג את מדרש ההלכה הזה בקביעה שכיסוי הראש הוא דין 'דאורייתא'. רש"י מציע לכך שני
הסברים:

רש"י כתובות עב ע"א
אזהרה – מדעבדין לה הכי [=משעושים לה כך] לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות
על בועלה - מכלל דאסור. אי נמי מדכתיב [=או גם משכתוב] "ופרע" מכלל דהוא שעתא לאו
פרועה הוה [=שבאותו הזמן לא פרועה הייתה], שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות
ראש. וכן עיקר.

לפי ההסבר הראשון של רש"י, הגמרא לומדת דין זה מן העובדה שכשרוצים לבזות ולנוול אישה כעונש
על התייפותה בפני איש זר, התורה מצווה על פריעת ראשה בפומבי. מכאן אפשר להסיק שיציאה
בראש פרוע הוא ניוול שאינו ראוי ברשות הרבים ולכן הוא אסור.³

לפי ההסבר השני של רש"י, מן הציווי לפרוע את ראש האישה אנו למדים כי הנחת היסוד היא שבדרך
כלל ראשה של אישה נשואה מכוסה בפומבי, ולכן כיסוי ראש נחשב למחייב מן התורה.⁴

גם רבי ישעיה דטראני סבור כמו ההסבר השני של רש"י, שקיימת חובת כיסוי ראש מהתורה על בסיס
הנחת יסוד זו.

פסקי ריא"ז כתובות ז ע"ב, ב
ואם לא היתה קלתה [=כיסוי ראש מינימלי] על ראשה, הרי זו אסורה מן התורה, שנאמר "ופרע
את ראש האשה", אזהרה לבנות ישראל שלא ילכו בפריעת ראש.

¹ מסכתות קטנות מסכת דרך ארץ פרק שלום
אמר ר' ישמעאל גדול הוא השלום, שמצינו שויתר הקדוש ברוך הוא על שמו שנכתב בקדושה שימחה על המים,
כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.

² ראו גם את המקור המקביל בספרי במדבר:
ספרי במדבר נשא פסקא יא

ופרע את ראש האשה... לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן
³ קריאה חלופית לסוגיה מנסה לראות רמז לדין דרבנן בפסקי התורה. ככל הנראה זאת גישתו של תרומת הדשן.
⁴ הסבר אחר בדברי רש"י הוא שיש אפשרות לפרש שהמושג "דאורייתא" המוזכר בגמרא בצורה הזו: אין פירושו מצוות עשה מן התורה,
אלא רמז מהתורה למנהג הנשים. ההסבר שבו נקטנו הולך בעקבות גישתו של הרב משה פיינשטיין:
שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן נז

דל"ישנא קמא ... סובר שהוא איסור ועיין בריטב"א שכתב לפי זה דרש"י מכלל דפריעת הראש פריצות הוא
לאשה שלכן ודאי הוא איסור ול"ישנא בתרא ... משמע דהוא ענין מצוה עליה ללכת בכיסוי הראש ולא ענין איסור
רק שממילא נעשה איסור דהא עוברת על העשה כשהולכת פרועת ראש...

אך עם זאת, ישנה דעת מיעוט הסוברת שהחובה היא מדברי חכמים. תרומת הדשן מסביר את הגישה הזו:⁵

תרומת הדשן סימן רמב
...דפריעת ראש באשה אינו אלא זהירות מדרבנן... הא דפריך תלמודא [=זה שמפריכה הגמרא את קריאתה הראשונה במשנה האומרת שכיסוי ראש הוא] "דאורייתא" רצונו לומר רמז דאורייתא יש לה.

לפי הבנה זו, דרשת הפסוק "ופרע את ראש האישה" היא רק אסמכתא, צורת לימוד שמשמשת בפסוק כדי לחזק דין של חכמים.

דת משה ויהודית

המשנה

כאשר איש מקדש אישה, הוא מציין במילים מפורשות שהקידושין הם 'כדת משה וישראל', כלומר בהתאם לחוקי התורה ולמנהגי ישראל. ביטוי זה אף נכתב בכתובה, שהיא חוזה הנישואין. בחלק מהמקורות לשון הביטוי היא 'כדת משה ויהודית', כלומר 'חוקי משה והנשים היהודיות'.⁶

כאשר חותמים על חוזה, הפרות מסוימות של החוזה שמבצע אחד הצדדים הן חמורות עד כדי כך שבגינן מאבד המפר את זכויותיו בחוזה. המשנה מציינת שני סוגי התנהגות הנחשבים עילה להפרת קשר הנישואין מצד האישה, ובגינן ניתן לכפותה לקבל גט גירושין מבעלה מבלי שתוכל לקבל את הסכום שנקבע בעבורה בכתובה. המשנה מכנה התנהגויות אלו, בהתאמה, 'דת משה' ו'דת יהודית'.

משנה כתובות ז, ו

ואלו יוצאות שלא בכתובה: העוברת על דת משה ויהודית. ואיזו היא דת משה? מאכילתו שאינו מעושר, ומשמשו נדה, ולא קוצה לה חלה, ונודרת ואינה מקיימת. ואיזוהי דת יהודית? יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ומדברת עם כל אדם...

הרשב"א מסביר את המשמעות של כל קטגוריה במשנה:

שו"ת הרשב"א חלק ה סימן רמו

איכא למימר דבין עוברת על מצות התורה ממש, בין עוברת על מה שנהגו היהודים לנהוג בנות ישראל בצניעות, דיוצאה שלא בכתובה. לפיכך פרט מה שעוברת ומעברת אותו על מצות התורה. והלכך התם, על הכוונה כדת משה, ממש; ודת יהודית, במה שהיהודים נוהגים בצניעות.

רשב"א מסביר שהמונח 'דת משה' בהקשר זה מתייחס למצוות מן התורה, והמונח 'דת יהודית' מתייחס לענייני מנהגים מחייבים. 'דת משה' כוללת מקרים שבהם האישה מכשילה את בעלה באיסורי תורה. לדוגמה, אם אישה אינה כנה עם בעלה בענייני הלכות נידה וגורמת לו לקיים עימה אישות אסורים, או שהיא מאכילה אותו מאכלים אסורים.

כל עוד האישה חוטאת בעצמה ואינה מכשילה את בעלה, אין זו עילה מבחינתו להפר את הסכם הכתובה, משום שחטאה הוא עניין שבינה ובין הקב"ה ואינו יכול להיחשב לפגיעה בבן הזוג. הדוגמאות

⁵ תרומת הדשן טוען, כנגד הדעה הרווחת, שזאת ההבנה הנכונה בדברי הרמב"ם.

⁶ ראו לדוגמה ירושלמי כתובות ד, ח; רמב"ן על התורה דברים כ"א, יב; בית יוסף אבן העזר קמט וראו כאן:

ראב"ה ד, תתקיט

כדת משה וישראל, ... הוצרכנו לכתוב זה, להודיענו שלא כתב לו כתובה אלא להתנהג עמו כדת משה וישראל, דתנן בפ' [=בפרק] המדיר אילו יוצאת בכתובה העוברת על דת משה ויהודית.

שנכללות במשנה הן רק כאלו שבהן האישה מחטיאה את בעלה.⁷

הרמב"ם מגדיר את 'דת יהודית' כמתייחסת למנהגי צניעות של נשים יהודיות:⁸

משנה תורה, הלכות אישות פרק כד, יא
ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל.

ישנה ציפייה מכל יהודי להתנהג בצניעות. אולם למידת הצניעות יש ערך מוסף בדברים שבינו לבינה, במיוחד בעבור אישה נשואה.

הדוגמאות המוזכרות במשנה המתארות אישה נשואה המתנהגת שפריצות מוגדרות כעבירה על 'דת יהודית'. מכל יהודי מצופה להתנהג בצניעות, אך התנהגות פרוצה של אישה נשואה חמורה במיוחד כיוון שהיא עלולה להזיל את הקשר בינה לבין בעלה ולפגוע ביחסי האמון שביניהם עד כדי חשד לזנות.⁹ משום כך התנהגות כזו משמשת עילה להפרת חוזה הכתובה שבה התחייבה האישה להיות מיוחדת לבעלה.

הכללת המשנה את חובת כיסוי הראש לאישה נשואה בתוך קטגוריית 'דת יהודית' היא הגיונית. בגילוי ראשה היא אינה מכשילה את בעלה, כך שזה לא מתאים לקטגוריית 'דת משה'. אולם בקטגוריית 'דת יהודית' לא נדרשת הכשלה של הבעל ואף לא פגיעה ישירה בו, אלא פגיעה במהות הנישואין שבהם האינטימיות של האישה שמורה לבעלה. בחירת המשנה להביא את ההליכה ללא כיסוי ראש כדוגמה לחוסר צניעות ולהפרת 'דת יהודית' מדגישה על דרך השלילה את חומרת החובה לכסות את הראש מטעמי צניעות.

הגמרא

הגמרא מקשה על בחירת המשנה לסווג את כיסוי ראש כחלק מ'דת יהודית' בלבד. הרי אם החובה על אישה יהודייה לכסות את ראשה נלמדת מהתורה, סיווגה כ'דת יהודית' בלבד לא מבהיר את תוקף המצווה כראוי, כיוון שהגדרה זו לא מתייחסת לחיובים הנלמדים מהתורה.

התלמוד מתרץ את הקושייה ביצירת הפרדה: יציאה בגילוי ראש **מוחלט** היא עבירה על חיוב מהתורה, אך כאשר אישה יוצאת בכיסוי ראש **באופן בלתי מספיק** זוהי עבירה על 'דת יהודית' הנזכרת במשנה. נחזור לעיין בגמרא שראינו לעיל, בציטוט נרחב יותר:

כתובות עב ע"א – עב ע"ב

ואיזוהי דת יהודית? יוצאה וראשה פרוע. ראשה פרוע [איסור] דאורייתא היא, דכתיב "ופרע את ראש האשה" ותנא דבי רבי ישמעאל: אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש! דאורייתא קלתה שפיר דמי [=מדאורייתא מספיקה "קלתה", כלומר כיסוי ראש מינימלי], דת יהודית אפילו קלתה נמי [=גם] אסור.

אנו נדון בזהות ה"קלתה" ובהשלכות של גמרא זו על אופן כיסוי הראש במאמר [המשך](#). העיקרון הבסיסי העולה מגמרא זו הוא כי מדובר באיסור בעל שני חלקים:

1. חובה בסיסית מהתורה על אישה לכסות את ראשה, הנלמדת מהפסוקים על אודות הסוטה.

⁷רא"ש מסכת כתובות ז, ט

אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסידה כתובתה

⁸ראו גם את רש"י:

רש"י מסכת סוטה כה ע"א

עוברת על דת – יהודית שאינה צנועה

⁹רא"ש מסכת כתובות פרק ז, יא

ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדה [את כתובתה]

2. הגבלות נוספות בכיסוי ראש שנשים קיבלו על עצמן כמנהג מחייב הידוע כ'דת יהודית', שיש להן השלכות בהליכי גירושין.

האם כיסוי ראש הוא 'דת משה'?

חובת כיסוי הראש לא נכנסת באופן חלק תחת הגדרת "דת משה" משום שעבירה על "דת משה" היא בדברים שבהם האישה מכשילה את בעלה. חובת כיסוי הראש הנלמדת מהפסוק "ופרע את ראש האישה" היא חובה של האישה; אם היא אינה מקיימת אותה, אין בכך הכשלה לבעלה. לכן, ניתן להבין את מסקנת הגמרא כקביעה פשוטה ש"דת יהודית" לא מספיקה כתיאור לחובת כיסוי ראש (ולא כשיוך החובה ל"דת משה").

אולם מדברי כמה ראשונים,¹⁰ וביניהם הרמב"ם, נראה שהליכה בפריעת ראש (בראש גלוי, ללא כל כיסוי) אף היא בכלל עבירה על 'דת משה' משום שחיובה מדאורייתא,¹¹ והמשנה מוסיפה עליה חיוב מטעם 'דת יהודית' לכסות את השיער יותר מהמינימום.

רמב"ם הלכות אישות פרק כד, י-יא
ואלו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת משה: יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי...
ואלו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים.

האם ניתן לקרוא את המקורות הללו באופן שיתיר לאישה שלא לכסות את שיערה כלל?

במאתיים השנים האחרונות, בשל השפעה אירופית מודרנית, נשים רבות בקהילות יהודיות של שומרי תורה ומצוות היו יוצאות בראש מגולה. קיימות גם דוגמאות רבות לנשים צדיקות ואדוקות שלא כיסו את ראשן.

בהתבססות על דעת המיעוט שכיסוי ראש אינו חובה מדאורייתא, ובצירוף הסברה שאיסור היציאה לרשות הרבים בגילוי ראש הכוונה רק לפריעת ראש המנוולת את האישה, ובשל המורכבות של המקורות בנושא כיסוי ראש בכלל, כתבו כמה רבנים צידוק הלכתי ליציאה בראש מגולה לגמרי. מתוכם הנודע ביותר הוא הרב יוסף משאש, מיוצאי מרוקו שניהן כרבה הראשי של חיפה.

בתשובתו בנושא, מסביר הרב משאש שמטרתו היא ללמד זכות על נשות מרוקו של שנות ה-50 של המאה הקודמת, אשר לא כיסו את ראשן כלל:

רב יוסף משאש אוצר המכתבים עמ' ריא

איסור גלוי הראש לנשואות היה חמור אצלנו פה מחזק[ה], וכן בכל ערי המערב טרם בוא הצרפתים, ואך אחרי בואם במעט זמן, פרצו בנות ישראל גדר בזה... לא הועילה שום תוכחת... ועתה כל הנשים יוצאות בריש גלי פרועי שער... ובכן נתתי לבי ללמד עליהם זכות, כי אי אפשר להעלות על לב להחזיר הדבר כמאז... ובגשתי לחפש בדברי הפוסקים אשר לפני, מצאתי רק חומרא על חומרא ואסור על אסור...

הרב משאש מכיר בכך כי דעתו אינה הדעה המקובלת על הפוסקים שעסקו בנושא. טענתו העיקרית בהצדקת המנהג שרווח בימיו מתבססת על טענה שכאשר הגמרא אמרה שזהו איסור דאורייתא אין

¹⁰ לדוגמא, הסמ"ג:

ספר מצוות גדול עשין סימן מח

ואילו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת משה כדאיתא בפרק המדיר (כתובות עב, א), יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי

¹¹ לפי קריאת תרומת הדשן ברמב"ם, שלדעתו חיוב כיסוי ראש הוא מדרבנן, דת משה יכולה להיות גם דין דרבנן. מנגד ראינו את הדעה הנפוצה יותר ברשב"א.

הכוונה לציווי של התורה, אלא שבתורה אנו מוצאים רמז למנהג הנשים. לכן גם אישה שאינה מכסה כלל את ראשה אינה עוברת על דת משה, אלא על דת יהודית. ומכיוון ששורש הדין הוא במנהג הנשים, כאשר המציאות משתנה וגילוי ראש אינו נתפס עוד כבלתי צנוע, ממילא פוקע האיסור.

אומנם יש להדגיש שמצב זה יושג רק כאשר כל הנשים באזור מסוים תצאנה בראש מגולה.

רב יוסף משאש אוצר המכתבים עמ' ריא
אין האסור מצד עצם הדבר של גילוי שער, רק מצד מנהג בנות ישראל שנהגו לכסות ראשן, משום שחשבו בזמנם שיש בזה צניעות לאשה, והמגלה שיערה נחשבת פורצת גדר הצניעות, ולזה הזהירה תורה לכל בת ישראל שלא תעשה הפך מנהג בנות ישראל בזה. ואם כן עתה שכל בנות ישראל הסכימה דעתן שאין להן בכסוי הראש שום צניעות... נעקר האסור מעיקרו ונעשה היתר.

ברם, כפי שכותב הרב משאש בעצמו, אין זו הדעה הרווחת בפוסקים. בנוסף, בהרבה מקהילותינו לפחות חלק מהנשים עדיין מכסות את ראשן ורואות בכך ערך צניעותי, וממילא דבר זה עוקר את טענתו.

מאמר שפרסם בכתב העת תחומין כרך כז (תשס"ז) הרב פרופ' מתתיהו (מיכאל) ברויד מנסה, באופן דומה, ללמד זכות על הנוהגות שלא לכסות את ראשן. הוא מצטט רבים שטענו טענות מקבילות לאלו של הרב משאש, ומביא ראיות לדבריו מדברי פוסקים. הרב ברויד בעצמו מכיר בכך שטענות אלו הן נגד הקונצנזוס ההלכתי. כך הוא כותב גם במאמר נוסף שפרסם בנושא¹²

הרב מיכאל ברויד, "כיסוי ראש וחוק יהודי: תשובה" עמ' 91
הקונצנזוס של האחרונים במאות האחרונות היה בהחלט שקיימת חובה הלכתית אובייקטיבית על נשים נשואות לכסות את שערן.

הרב ברויד מוסיף שמאמרו נועד לספק בסיס לדון אישה שאינה מכסה את ראשה לכף זכות, ולא להציע פסיקה הלכתית שאישה אינה צריכה לכסות את ראשה.

במאמר שמסביר מדוע היא מכסה את ראשה, כותבת ד"ר מירב (טובול) כהנא שהדבר העיקרי המעצב את מחויבותה האישית הוא הציווי, המשקל של הקונצנזוס ההלכתי¹³

הרבנית ד"ר מירב (טובול) כהנא, "ובסופו של דבר – הכנעה". עולם קטן אייר, תשס"ט
ובסופם של דברים, אחרי כל הדיון והבירור בדבר עניינו של כיסוי הראש, ערכו וחשיבותו, צריך גם לומר בפשטות ובהכנעה שכך הורתה לנו תורה שבעל-פה שיסודו של כיסוי הראש הוא דאורייתא. כמה קשה לאמן את שריר ההכנעה בפני דברים שאינם מובנים וברורים לנו. לקיים בפשטות כי כך ציווה ריבונו של עולם. במיוחד בדור שלנו, חושב ומשכיל מצד אחד, מתחבר ומרגיש מהצד השני – מה שאינו מובן או שאיננו "מרגישים" אותו נשאר מחוץ לתחום. אכן, חובה עלינו להעמיק, לברר, לחקור ולהבין; חשיבות גדולה יש להתחברות למצוות ולקיומן בשמחה. אך ראש וסוף לכל קיומן של המצוות הוא בבחינת לעשות רצון קונו...

Rabbi Michael Broyde, "Hair Covering and Jewish Law," Tradition, 42:3 (Fall 2009): 97-179. Rabbi Michael Broyde, "Hair Covering and Jewish Law: A Response," Tradition 43:2 (Summer 2010): 89-108.

זמין כאן:

<https://traditiononline.org/a-special-supplement-hair-covering-and-jewish-law-biblical-and-objective-dat-moshe-or-abbinic-and-subjective-dat-yehudit/>

ראו גם התגובות של הרב אלי שולמן:

<https://traditiononline.org/exchange-hair-covering-and-jewish-law-a-response/>

ושל הרבנים יוסף וינר ויוסף יפרח כאן:

https://docs.google.com/document/d/1d8uuDRk4WLdN-igEU4tKrgTeRA4S6YbfewcV2swPoM/edit?hl=en_US#

¹³ זמין כאן:

<https://olam-katan.co.il/%D7%9E%D7%90%D7%9E%D7%A8%D7%99%D7%9D/item/5074-%D7%9B%D7%A9%D7%95%D7%9A-%D7%94%D7%A9%D7%A2%D7%A8%D7%94>

ערווה?

מהי ערווה, וכיצד היא קשורה לכיסוי ראש?

דיונים הלכתיים בנושא כיסוי ראש לנשים מצטטים לעיתים קרובות סוגיה תלמודית נוספת, העוסקת בשיער בהקשר אחר. ראשית ניתן קצת רקע. אסור לגברים ולנשים להזכיר את שם ה' בנוכחות אנשים או נשים שאיברי המין שלהם גלויים, מה שנקרא בתורה ערווה.¹⁴ חז"ל הרחיבו את האיסור לחלקי גוף נוספים שהם בדרך כלל מכוסים, גם אם הם לא מעניינים את מי שרואה אותם או מסיחים את דעתו. ברכות כד ע"א

אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה. למאי?... באשתו, ולקריאת שמע... אמר רב ששת: שער באשה ערוה שנא' [שנאמר] "שערך כעדר העזים" (שיר השירים ד, א)

אסור לאיש לקרוא קריאת שמע כשנגדו מגולה טפח מגוף אישה שרגיל להיות מכוסה, אפילו אם האישה המדוברת היא אשתו.¹⁵

בהקשר של הדיון התלמודי הזה סביב ערווה, קובע רב ששת כי שיערה של אישה נחשב לערווה. הוא מצטט פסוק בשיר השירים המתאר את שיער הרעיה בעיני דודה באמצעות דימוי ציורי (של עדר עיזים, הזז בגלים זוהרים) ומכאן ששיער האישה בעיני הגבר הוא בעל קונוטציה אירוטית ועלול להוות הסחת דעת בעבור גברים בשעה שהם קוראים קריאת שמע.¹⁶

עמדתו של רב ששת הרואה בשיער האישה ערווה קשורה לכאורה להיותו מקום מכוסה בגוף האישה, ובכך מתקשרת סוגייתנו לסוגייה הקודמת של חובת כיסוי השיער מדאורייתא. (בשאלות [איזה שיער](#), ושיערו של מי צריך להיות מכוסה מצד דת יהודית, נדון בהרחבה בהמשך).

לדעת הפוסקים, מכיוון שטעם האיסור לקרוא קריאת שמע כנגד שיער אישה הוא משום הרהור והסחת דעת, דין זה אינו חל על נשים הקוראות שמע או מברכות. אומנם אין זה רצוי, אך לפי הרבה פוסקי ההלכה מותר לאישה לקרוא קריאת שמע, להתפלל ולברך בנוכחות כל איבר גוף גלוי שלה או של אישה אחרת, מלבד איברי מין.¹⁷ אישה יכולה להתעלם משיער מגולה של אישה אחרת מכיוון שההנחה ההלכתית היא שהוא לא יעורר אותה או יסיח את דעתה.

הגדרת שיער כערווה אכן מחייבת גברים להסב את ראשם (או לפחות לעצום עיניים) בעת קריאת שמע,

¹⁴ דברים כ"ג, טו

פי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איבריך לפניך ויהי מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

שבת קנ ע"א

כתיב (דב' כ"ג, טו) ולא יראה בך ערות דבר והוא מיבעי ליה לכדבר יהודה, דאמר רב יהודה ועכו"ם [=עובד כוכבים ומזלות] ערום אסור לקרות קרית שמע כנגדו מאי איריא עכו"ם [=מה החידוש בעובד כוכבים ומזלות] אפי' [=אפילו] ישראל נמי

¹⁵ שולחן ערוך או"ח עה, א

טפח מגולה באשה, במקום שדרכה לכסותו, אפי' היא אשתו, אסור לקרות ק"ש [=קריאת שמע] כנגדה

¹⁶ יש דעה שלפיה החשש הוא דוקא אם הגבר מביט בכיוונה ליהנות.

¹⁷ אמנם הרמ"א מביא דעה חולקת של הרא"ש (ג, לז), אך הדעה המקובלת יותר היא זו של הרשב"א:

משנה חלה ב, ג

האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה

רשב"א ברכות כד ע"א ד"ה אמר רב חסדא

ודוקא לאחרים ולאנשים ומשום הרהור, אבל לעצמה לא, דהא קתני האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע עה, א

ונראה מדברי הרא"ש דטפח באשה ערוה, אפי' לאשה אחרת, רק שבעצמה יכולה לקרות אף על פי שהיא ערומה,

כדלעיל סי' עד.

משנה ברורה סימן עה, ח

אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל נגדה כשהיא ערומה והאחרונים מסכימים עם הרשב"א

ובנוסף בזמן תפילה או ברכה,¹⁸ בנוכחות שיער מגולה. יוצא אפוא, לפי אסכולה הלכתית מסוימת, שאסור לאיש לראות שיער מגולה בכל זמן נתון.¹⁹

כפי שעוד נראה, הדיון ההלכתי באשר לשאלות חובת ואופן כיסוי הראש קשור מאוד לגמרא זו. במקרים או בהקשרים שבהם שיער מגולה של אישה נחשב לערוה, פוסקים רבים מסיקים שמובן מאליו שהוא צריך להיות מכוסה כאשר האישה ברשות הרבים. לחשוף שיער באופן שיפריע לקריאת שמע או לתפילה של אחר אינו מעשה מתחשב. יציאה לרשות הרבים כאשר מכוסים חלקי הגוף הטעונים כיסוי, אף מדרבנן, דומה לערך הצניעות הנדרש במחנה ישראל מדין "והיה מחניך קדוש", המזכיר לנו את 'דת יהודית'.

לפי סוגיה זו, האוסרת לקרוא קריאת שמע כנגד הערוה מחמת הרהור, הציעו כמה פוסקים, ובהם הרב ירוחם פישל פרלא (ראשית המאה העשרים בפולין ובליטא), את האפשרות שחובת כיסוי ראש האישה נובעת אף היא מדין ערוה.²⁰

הרב ירוחם פישל פרלא, ביאור על ספר המצוות לרס"ג עשה צו אבל בתלמודין מבואר דאיסורא דאורייתא יליף מהך קרא... ואולי אפשר לומר דלא מהך קרא גופי' יליף איסורא. אלא דכיון דשמעין מקרא דדרך בנות ישראל בכך. ש"מ [=שמע מינה, למד מכאן] דדבר פריצות הוא ומביא לידי גילוי עריות. וא"כ [=ואם כן] ממילא יש בו איסור דאורייתא. דהו"ל [=דהוה ליה] בכלל לאו דלפני עור לא תתן מכשול.

אומנם, למרות כמה יוצאים מן הכלל, יש הסכמה הלכתית שחובת כיסוי הראש של אישה נובעת בראש ובראשונה מהלימוד מסוטה ובאופן משני מדת יהודית. דין ערוה הוא רק הלכה קשורה, המספקת סיבה נוספת לכסות את השיער. הרב משה פיינשטיין נוקט בגישה זו:

שו"ת אגרות משה או"ח ח"א, מב
אף הנשואות פרועות אף שהוא באיסור אינו ערוה לגבי ק"ש ודברי תורה

נדון בטענה שהגדרת שיער כערוה עשויה להשתנות כאן. חשוב לציין כאן שהרב פיינשטיין מבהיר שהאיסור לצאת בגילוי ראש נשאר בתוקף גם כשלא חל על השיער דין ערוה. סדרה זו מאמצת את שיטת הרב פיינשטיין. במאמרים הבאים נמשיך ונעיין באפשרויות שונות [להסבר המצווה וחשיבותה](#).

להרחבה

ברויד, הרב מתתיהו, "גילוי שיער של אשה נשואה", תחומין כ"ז (תשס"ז), עמ' 248–265.
הנלקין, הרב יהודה הרצל, "עיונים בהלכות צניעות בדורנו", תחומין כ"ט (תשס"ט), עמ' 109–137.
הנלקין, הרב יהודה הרצל, "גילוי שיער - לפחות ספק איסור דאורייתא (תגובה)", תחומין כח (תשס"ח), עמ' 92.

Shulman, Rabbi Eli Baruch, "Exchange: Hair Covering and Jewish Law: A Response" Tradition 43:2 (Summer 2010), pp. 73-88.

¹⁸ רמב"ם הלכות תפילה ד, ח
וכשם שמרחיקין... ומראיית הערוה לקריאת שמע כך מרחיקין לתפלה.
¹⁹ הרמב"ם לא מזכיר את השיער במקום הרלוונטי בהלכות קריאת שמע ג, טו, אך בדיון כללי יותר על היחס לערוה הוא אומר:
רמב"ם הלכות איסורי ביאה כא, ב
ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שיערה אסור.
²⁰ אפשר לייחס זאת לאיסור לפני עיוור. לקריאה כללית על האיסור ראו ספר המצוות רלז.